

ב. ואמר רב הנן בר רבא, אמר רב: השם של אמה אמו דאברהם, הוא: אמתלאי בת כרנבו.

וגם שמה של אמה דהמן הוא: אמתלאי, אלא שהיא היתה בת עורבתי.

ופימניך, להבדיל בין אמתלאי בת כרנבו, שהיא אם אברהם, ובין אמתלאי בת עורבתי שהיא אמו של המן, טמא — טמא. טהור — טהור. תחילת השם "כרנבו" היא "כר", המרמזת לכבש, שהוא צאן טהור, (28) ובכך היא מרמזת לאמתלאי בת כרנבו אם אברהם, שאברהם הוא טהור. ואילו השם "עורבתי" דומה לעורב, שהוא עוף טמא, והוא מרמז לאם המן, אמתלאי בת עורבתי, לפי שגם המן הוא טמא.

אמה דדוד, נצבת בת עדאל הוא שמה. (29) אימיה דשמשון נקראה בשם "צלפונית".

ואחתיה, אחותו של שמשון, נקראה בשם "נשייך".

למאי נפקא מינה בדיעת שמה של אם שמשון?

לתשובת המינים, כדי שנוכל לענות להם על שאלותיהם, שיודעים אנו את שמה ממה שמסרו לנו הנביאים בעל פה. (30)

ג. ועוד אמר רב הנן בר רבא, אמר רב: עשר שנים נחבש אברהם אבינו בבית האסורים. שלש שנים הוא נחבש בכותא, ושבע בקרדו, שחבשו נמרוד או אביו על מלחמתו בעבודה זרה.

ורב דימי מנהרדעא מתני איפכא: שבע שנים נחבש אברהם בכותא ושלש שנים הוא נחבש בקרדו.

אמר רב חסדא: המקום הנקרא "עיברא זעירא [מעבר קטן] דכותא", זהו אור כשדים, ששם הושלך אברהם אבינו לכבשן האש, וניצל, ולכן העובר במקום זה, עליו לברך "ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה".

ד. ואמר רב הנן בר רבא, אמר רב: אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם, מדר כל גדולי האומות בשורה, ואמרו: אוי לו לעולם שאבד מנהיגו! ואוי לה לספינה, שאבד קרבניו, המוליך את הספינה. (31)

א-ב

זוכרת רבות כאם שמשון, ואיך יתכן שאין לנו מסורת מה שמה, ולכן הוצרכה הגמרא לומר מה שמה. אך את שמה של אחות שמשון נקטה הגמרא אגב שמה של אמו. רשב"ם. ומוסיף המהרש"א שאחות שמשון לא רק שלא נזכרה בכתוב, אלא לפי פשוטו של מקרא לא נולד למנוח אלא רק שמשון, שהרי אשת מנוח היתה עקרה, ושמשון נולד מברכה מיוחדת, כדי להושיע את ישראל.

31. שתי האמרות, על העולם שאבד מנהיגו, ועל הספינה שאבד קרבניו, מתבארים, בדרך

אלימלך, שהרי אביה של נעמי ואלימלך היו אחים, ושניהם היו בני נחשון בן עמינדב.

28. "חלב כרים", בשירת האזינו.

29. לפי שכל השמות של אמהות המלכים מפורשים בדברי הכתוב, הוצרכה הגמרא לפרש גם את שמה של אם דוד. רשב"ם

30. הוצרכנו לפרש את שמה של אם שמשון, כיון שהמינים מטרידים אותנו בשאלות כיצד אין אנו יודעים את שמה, כיון שכדברי הכתוב היא

דהיינו, אם תזעק בתפילה על כל הציבור הנקבצים עמך בעירך, ולא תתפלל רק על הצלתך האישית, מיד אתה נענה, וניצול עמהם, לפי שזכותם של הרבים, שהתפללת עליהם, היא תסייע לך בהצלתך, יחד עמהם. (33)

אמר רבה בר רב הנה אמר רבי יוחנן: לא שנו שאין לצאת לחוץ לארץ מחמת היוקר, אלא כשהיו המעות בזול, שהיתה האפשרות להרויח כסף בקלות, ופירות ביוקר. אבל אם היו המעות ביוקר, שהיה קשה להשתכר, משום שירד מאד מחיר הפרקמטיא, וגרם להפסדים לעוסקים במסחר, הרי אז, אפילו עמדו ארבע סאין בסלע, שהיה מחיר הפירות זול, יוצאין! מותר לצאת מחמת חסרון הפרנסה, ופי שיתבאר להלן:

[סימן לחמש אמרות הבאות, בשם רבי יוחנן: סלע, פועל, הרובא, טליא, אמרין].

א. דאמר רבי יוחנן: נהירנא, זכורני, כד הו קיימין ארבע סאין בסלע, כאשר היו הפירות בזול, והו נפיש נפיהי כפן בטבריא, מדלית, מכך שלא היה להם אפילו איסר, כדי לקנות בו אוכל! והיינו, שהמחסור במעות, אפילו בזמן שהפירות הם בזול,

ה. ומביאה הגמרא אימרה נוספת שלו, בדרש הפסוק בספר דברי הימים א [פרק כט] " לך ה' הממלכה, והמתנשא לכל לראש".

אמר רב נחמן בר רבא אמר רב: אפילו מינוי פשוט של ריש גרותא, שהוא השר הממונה על חלוקת המים של בורות העיר, מי ידלה מהם מים היום ומי מחר, משמיא מוקמי ליה, נעשה המינוי על פי ה'. וכך הוא ביאור הפסוק: כל המתנשא, לכל דבר שהוא, להיות לראש, הרי הוא נעשה על פי ה'. (32)

ועתה חוזרת הגמרא לאמור לעיל בתחילת העמוד הקודם, שנענשו אלימלך ובניו על שעזבו את הארץ מחמת הרעב.

אמר רב חייא בר רבין אמר רבי יהושע בן קרחה: חס ושלום לומר שנענשו משום שיצאו מן הארץ מחמת הרעב, היות שאפילו מצאו סובין להתפרנס מהם, לא יצאו. ואלא מפני מה נענשו? משום שהיה להם לבקש רחמים על דורם, ולא בקשו!

וכמו שנאמר בספר ישעיה [פרק נז], "בזעקך — יצילוך קבוציך".

בהשגחתו של הקב"ה על כל בריותיו, ואפילו על השפלים. וגם השמיע הכתוב מוסר, שכל ראש וראש, באיזו שהיא אומנות, צריך להשגיח על אנשיו להדריכם בדרך ישרה, ולהוכיחם לשם שמים, כי עליו לדעת שמן השמים מינוהו להיות להם לראש. מהרש"א

33. לפי רבינו גרשום, והרשב"ם ביאר באופן דומה אך בסגנון אחר.

דרוש במהרש"א, כך: לאברהם אבינו היו שתי מעלות עיקריות. האחת שהוא לימד את הבריות שיש לעולם בורא ומנהיג. והשנית, שהוא הדריך אותם ללכת בדרך ישירה, וחינכם לנהוג במידות טובות. ולכן הספידוהו בשני הענינים הללו, ואמרו אוי להם לבריות העולם שאבד מי שלימדם שיש מנהיג לעולם. ואוי לה לספינה שאבד קרבניטה, המדריך אותה בדרך הנכונה.

32. החידוש ב"אפילו ריש גרותא" הוא

משחקים ביניהם.

ה. ואמר רבי יוחנן: נהירנא כד הוּו אמרין בי מדרשא, שהיו אומרים בבית המדרש כלל בהנהגה עם עובדי כוכבים: דמודי להון, המתרצה להם, להסכים לדבריהם, ואינו מתווכח וסותר דבריהם, (34) סופו שהוא נפיל בידיהון. ואילו מאן דמתרחיץ עליהון, שבוטח בהם שלא יעשו לו רעה, ומגלה להם מה יש לו, סופו שהרכוש דיליה, השייך לו, יהיה רכוש דילהון, שייך להם. וכמו שאירע לחזקיה, שהראה לשלוחי מלך בבל את אוצרותיו, מתוך שסמך עליהם, וסופו שנטלוהו ממנו.

ועתה שבה הגמרא לענין מחלון וכליון:

במגילת רות כתיב "מחלון וכליון", ואילו בספר דברי הימים [פרק ד'] כתיב שהם נקראים "יואש ושרף"?

ונחלקו רב ושמואל, בישוב הסתירה, לכאורה.

חד אמר, מחלון וכליון הוא שמן. ולמה נקרא שמן, מדוע מכונים מכלון וכליון בספר דברי הימים בשמות יואש ושרף?

ללמדך, בכינוי יואש, שנתיאשו מן הנאולה, שלא בטחו בהקב"ה שיגאלם מן הרעב אלא השתקעו בגולה ונשאו להם שם נשים מואביות. (35)

וללמדך בכינוי שרף, שנתיחייבו בעונש

גורם לסבל רב לאנשים, שלא יכולים לקנותם מחמת המחסור בכסף, ולכן מותר אז לצאת מן הארץ.

ב. ואמר רבי יוחנן: נהירנא, כד לא הוּו מיתגרין פועליא, כאשר לא היו הפועלים מוכנים להשכיר עצמם לעבודה למדנח קרתא, בצדה המזרחי של העיר, כי מריח פיתא, מייתין. שהרי הרוח נושבת ממערב למזרח, והיתה מביאה למזרח העיר את ריח הלחם החם הנאפה בעיר, והם, מחמת רעבונם, היו מתים מהריח של הפת הנאפית, ולפיכך סירבו לעבוד ולהשתכר במזרח העיר.

ג. ואמר רבי יוחנן: נהירנא, כד הוּו בצע ינוקא חרובא, כאשר היה תינוק היה חותך חרוב, וזוה נגיד חוטא דדובשא על תרין דרעיהי, היה נמשך חוט של דבש על שתי זרועותיו.

ואמר רבי אלעזר דבר דומה לדברי רבי יוחנן: נהירנא, כד הוּו נטיל עורבא בשרא, כשהיה העורב מתגנב ונוטל בשר ועף עמו כלפי מעלה, ונגיד חוטא דמשחא, היה נמשך חוט של שומן מריש שורא מראש החומה, ועד לארעא, לקרקעית שליד החומה, מרוב השמנונית שהיתה בבשר.

ד. ואמר רבי יוחנן: נהירנא כד הוּו מטיילין, משחקים יחד, טליא וטליתא, נער ונערה, בשוקא, בשוק העיר, והיה גילם כבר שית עשרה, כבן שש עשרה, כבר שבע עשרה, ולא הוּו חטאן, לא היו חוטאים, על אף שהיו

34. אלא רק הם התיאשו ממנה אחר מות אביהם, ולכן אין כינוי שזכה לאלימלך. מהרש"א

34. היינו שמחניף להם. מהרש"א
35. אך אלימלך אביהם לא התיאש מהגאולה,

אבל "ואנשי כוזיבא", אינם משבט יהודה, אלא אלו הם אנשי גבעון, שכזבו ביהושע, שרימו אותו, ומכח רמאותם הוא הקים להם את שבועתו שלא יפגע בהם.

"ויואש ושרף" — אלו מחלון וכליון, שהם משבט יהודה, שהרי אביהם אלימלך היה בן נחשון בן עמינדב.

ולמה נקרא שמן יואש ושרף?

"ויואש", שנתיאשו מן הנאולה, שהיו סבורים שלא יגאלם הקב"ה מן הרעב. "שרף", שנתחייבו שריפה למקום.

"אשר בעלו למואב" — שנשאו נשים מואביות.

"וישבי לחם" — זו רות המואביה, ששבה (38) ונדבקה בבית לחם יהודה, והיו בניה משבט יהודה.

"והדברים עתיקים" — דברים הללו, שיארע הדבר כך, שייצאו מחלון וכליון מהארץ, ועל ידי כך ימותו, ותבא רות המואביה, ותנשא לבועז, ומכך יולדו מלכי בית דוד, עתיק יומין [כינוי להקב"ה] אמרן, שגור ואמר עליהם שכך יתגלגלו הדברים, כדי שייצא מהם דוד. (39) והם יצאו מאתו קודם

שריפה, למקום, על שיצאו לחוץ לארץ, ולכן מתו כשהם מזי רעב. (36) שזה כעין שריפה.

והד אמר, יואש ושרף הוא שמן האמיתי של מחלון וכליון, ולמה נקרא שמן, מדוע מכונים הם במגילת רות בשם מחלון וכליון? ללמדך, בכינוי מחלון, שעשו גופן חולין. שחיללו גופם בצאתם מקדושת ארץ ישראל, לחוץ לארץ, שהיא טמאה (37) ואין בה קדושה. וללמדך בכינוי כליון, שנתחייבו כליה למקום, על שיצאו מארץ ישראל.

תניא כמאן דאמר "מחלון וכליון" שמן:

דתניא, מאי, מהו ביאור הכתוב, דכתיב [בדברי הימים שם], ושם מונה הכתוב את בני יהודה, לדורותם:

"ויוקים, ואנשי כוזיבא, ויואש ושרף, אשר בעלו למואב, וישבי לחם, והדברים עתיקים?"

כך הוא ביאור הפסוק:

"ויוקים" — זה יהושע, שהוא משבט יהודה מצד אמו, ונקרא בכינוי "יוקים", על שם שהקים שבועה לאנשי גבעון שלא יפגע בהם.

36. לפי רבינו גרשום.

38. הרש"ש מבאר את הלשון "שבה", שרות היתה פעם אחת דבוקה לבית לחם יהודה, כשהיתה נשואה למחלון שהיה מבית לחם, ולאחר מכן, כשנתאלמנה, והלכה עם נעמי לארץ ישראל, היא שבה פעם שניה להדבק בבית לחם יהודה.

39. רבינו גרשום.

37. רשב"ם. ותמה המהרש"א, אם כן, גם אלימלך אביהם עשה גופו חולין, ומדוע הוא לא מכונה כך? ולכן ביאר, שעשו גופם חולין בכך שנשאו נשים נכריות, האסורות להם, ורות התגיירה רק כאשר התאלמנה, בשעת הליכתה לארץ ישראל עם נעמי.

לכן, אלא שהדברים היו כבושים. (40)

דכתיב [תהילים פט] **"מנצאתי דוד עבדִי",**
וכתיב [בספר בראשית, יט] **לגבי לוט,** שהוא
אבי מואב ואבי עמון, וממנו יצאה רות
המואביה, **בלשון מציאה.** **"שתי בנותיך**
הנמצאות". ונרמז כאן, שכבר אז, בהיות
לוט בסדום, גזר הקב"ה [מציא] שם את
[דוד], שייצא דוד מרות המואביה.

וממשיכה הגמרא לדרוש את הפסוק הבא,
בדברי הימים, שם, לגבי שבט יהודה, ולגבי
רות המואביה.

"המה היוצרים, ויושבי נטעים, וגדרה עם
המלך במלאכתו, ישבו שם".

"המה היוצרים" — אלו בני יונדב בן רכב,
שנצרו שבועת אביהם, לפי שהשביעם
אביהם שלא ישתו יין, ושלא לבנות
בתים. (41)

"יושבי נטעים" — זה שלמה, שדומה
לנטייעה ההולכת וגדלה, במלכותו, שגם היא
גדלה והתעצמה.

"וגדרה" — זו סנהדרין, שגדרו פרצותיהן
של ישראל, בתקנות ובסייגים שעשו
לתורה. (42)

"עם המלך במלאכתו ישבו שם" — זו רות
המואביה, שראתה במלכות שלמה, בן בנו
של בן בנה.

שנאמר [מלכים א ב], כאשר באה בת שבע,
אם שלמה, לבקש ממנו שיתן את אבישג
השונמית לאדניה אחיו, **"ויקם המלך**
לקראתה, וישתחו לה, וישב על כסאו, וישם
כסא לאם המלך, ותשב לימינו".

ואמר רבי אלעזר: שלמה המלך שם את
הכסא לאמה של מלכות, שהיא רות
המואביה, אשר ממנה יצאו כל מלכי בית
דוד. (43)

תנו רבנן: כתיב [ויקרא כו] לגבי הברכה של
התבואה הגדילה בשנה הששית לפני
שמיטה, **"ואכלתם מן התבואה ישן",** שתהא
התבואה בשנה הששית בלא סלמנטון,
המונע את התבואה מלהתיישן כראוי, אלא
היא הולכת ומרקבת.

ומבאר הגמרא: **מאי בלא סלמנטון?**

רב נחמן אמר: בלא רצינתא, שלא תהא בו
תולעת המכלה את התבואה.

ורב ששת אמר: בלא שדיפא, שלא תתחמם
התבואה, כי ההתחממות מונעת את
ההתיישנות, וממילא מרקיבה התבואה.

40. רשב"ם

41. ירמיה לה

רבה [פרשת ויחי] אומר על הפסוק "לא יסור
שבט מיהודה", זו סנהדרין.

43. ומוסיף המהרש"א, שרות נקראת אמה של
מלכות, גם מחמת היותה בת מלכים, בת בנו של
עגלון מלך מואב. ועגלון המלך זכה לכך שבת
בנו תשב על כסא המלוכה בישראל כיון שהוא
קם מעל כסאו בשעה שאהוד בא אליו ואמר לו

42. והמהרש"א מבאר ששלמה המלך הושיב אז
את הסנהדרין, והם פסקו שרק מואבי אסור לבוא
בקהל ה' ולא מואבית. ומוסיף המהרש"א
שהסנהדרין שייכת אף היא ליהודה, כי המדרש

תניא כותיה דרב ששת, ומאידך, גם תניא כותיה דרב נחמן.

ומבאר הגמרא:

תניא כותיה דרב נחמן, דתניא: "ואכלתם ישן".

יכול יהו ישראל מצפין לחדש, לתבואה החדשה בשנה השמינית, מפני ישן שכלה, והיינו, שמחמת התולעת תכלה התבואה הישנה מהשנה הששית סמוך לקצירת התבואה החדשה בשנה השמינית, ויצפו ישראל לקציר התבואה של השמינית? לפי שכך אמר הכתוב "ואכלתם מן התבואה ישן עד קרוב לימות הקציר", ולא עד בכלל.⁽⁴⁴⁾

תלמוד לומר "עד בוא תבואתה", שתהא להם תבואה ישנה לאכול עד שתבא תבואה החדשה של השנה השמינית, מאליה. עד שתבשל התבואה החדשה יפה, שלא תכלה התבואה הישנה בגלל התולעת, ולא יצטרכו להקדים את הקציר של התבואה החדשה בעודה לחה, ולא יצטרכו לקלות אותה כדי שתהיה ראויה לאכילה.⁽⁴⁵⁾

תניא כותיה דרב ששת: "ואכלתם מן התבואה ישן". יכול יהו ישראל מצפין לחדש מפני ישן אשר תחת ידם, לפי שהוא רע. והיינו שגרעני התבואה הם שלמים, אך התבואה מתחממת, והיינו שדיפה!?

תלמוד לומר "עד בא תבואתה", עד שתבוא

תבואה מאליה.

תנו רבנן: כתיב [ויקרא כו] "ואכלתם ישן נושן", מלמד הכתוב שכל המיושן מחבירו, הרי יפה מחבירו.

ואין לי שתנהג הברכה שכל המיושן מחבירו הרי זה יפה, אלא דברים שדרכן ליישן, כמו חטה ויין.

דברים שאין דרכן ליישן, כמו פירות, שדרכן להרקיב, מנין שגם בהם תנהג ברכת השביעית, שלא ירקיבו, אלא אדרבה, הישנים יהיו מעולים יותר!?

תלמוד לומר "ישן נושן", כפל הכתוב לשונו ואמר "ישן נושן", כדי ללמדך, כי מכל מקום, בכל דבר, תהיה ברכה בישן.

"וישן מפני חדש תוציאור" — מלמד שהיו אוצרות התבואה מהשנה הששית מלאין ישן אפילו בשנה השמינית, וגרנות של תבואת השנה השמינית מלאין חדש. והיו ישראל אומרים: האיך נוציא זה, את הישן המעולה מהאוצרות, מפני זה, החדש, שאינו מעולה כמותו!?! לפי שיהיה שפע כה גדול בשנה הששית, עד שלא יהיה מקום להכניס את התבואה החדשה של השמינית.

אמר רב פפא: כל מילי, עתיקא מעליא, טוב כשהוא ישן ועתיק, לבד מתמרי, ושיכרא, והרפנא, דגים קטנים בשמן.

הדרן עלך המוכר את הספינה

תהיו מתאזים לתבואה החדשה, לפי שהתבואה הישנה שתחת ידכם תהיה טובה, ולא יאכלוה התולעים, ואינה כלה.

⁴⁴ "דבר אלהים לי אליך". [שופטים ג כ]

⁴⁴ רשב"ם

⁴⁵ רשב"ם. ואילו רבינו גרשום פירש, שלא